



Vlaanderen
is erfgoed



Onderzoeksrapport

Kenniswinst van één jaar metaaldetectie vondstmeldingen met focus op de vroege middeleeuwen

1 april 2019 tot en met 31 maart 2020

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Kenniswinst van één jaar metaaldetectievondstmeldingen met focus op de vroege middeleeuwen.
1 April 2019 tot en met 31 maart 2020.

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 246

AUTEURS

Ine Demerre, Maud Vermeire, Isabelle Jansen, Erwin Meylemans en Rica Annaert

JAAR VAN UITGAVE

2022

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde

LEDEN KLANKBORDGROEP

Marnix Pieters en Rica Annaert

OMSLAGILLUSTRATIE

Erkend metaaldetectivist op het terrein, Frankische tremmissis, Merovingische kruisfibula en Karolingische schijffibula.
Copyright foto: K. Vandevorst, K. Hayen, B. Brynckman en M. Creemers.

agentschap Onroerend Erfgoed

Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroenderfgoed.be
www.onroenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/DHVS5542>
ISSN 1371-4678
D/2022/3241/332



////////////////////////////////////

KENNISWINST
VAN ÉÉN JAAR
METAALDETECTIE
VONDSTMELDINGEN
MET FOCUS OP
DE VROEGE
MIDDELEEUWEN

1 april 2019 tot en met 31 maart 2020

////////////////////////////////////

INE DEMERRE, MAUD VERMEIRE, ISABELLE JANSEN, ERWIN MEYLEMANS
EN RICA ANNAERT

INHOUD

1	INLEIDING.....	5
2	GEVALSTUDIE UIT METAALDETECTIEVONDSTEN APRIL 2019 - 31 MAART 2020: DE VROEGE MIDDELEEUWEN	6
2.1	INLEIDING.....	6
2.2	METHODOLOGIE	8
2.3	RESULTATEN	8
2.3.1	ALGEMEEN SPREIDINGSBEELD OP VLAAMS NIVEAU.....	8
2.3.2	OPDELING VAN DE MELDINGEN EN VONDSTEN IN SITES	9
2.3.3	OVERZICHT VAN DE OBJECTEN.....	9
2.4	CONCLUSIE	13
3	ANALYSE VAN DE GEMELDE VONDSTEN	14
3.1	VERDELING PER PROVINCIE EN GEMEENTE	14
3.2	VERDELING PER MELDER	15
3.3	VERHOUDING MELDENDE DETECTORISTEN - ERKENDE DETECTORISTEN	16
3.4	VERDELING PER BODEMGEBRUIK.....	17
3.5	TIJD TUSSEN VONDSTDATUM EN MELDINGSDATUM	18
3.6	VERDELING PER MAAND VAN VONDSTFREQUENTIE	18
4	DE VERWERKING VAN DEZE VONDSTEN IN DE CAI	20
4.1	VERDELING PER LOCATIE	20
4.2	VERDELING PER DATERING EN INTERPRETATIE.....	21
5	BESLUIT	24
6	BIBLIOGRAFIE	25
6.1	UITGEGEVEN BRONNEN.....	25
6.2	REGELGEVING	27
6.3	WEBSITES	27
7	LIJST VAN FIGUREN EN TABELLEN	29
7.1	LIJST VAN FIGUREN	29
7.2	LIJST VAN TABELLEN	30



1 INLEIDING

Een metaaldetectorist kan sinds 1 januari 2015 een erkenning aanvragen. Metaaldetectie is echter pas sinds 1 april 2016 toegelaten en zit vervat in de regelgeving van het Onroerenderfgoeddecreet¹. Een metaaldetectorist die gericht zoekt naar archeologische artefacten moet een erkenning bezitten. Aan deze erkenning hangen enkele verplichtingen vast². Eén van de belangrijkste is het onmiddellijk melden van alle archeologische artefacten en archeologische sites die hij of zij vindt bij het gebruik van een metaaldetector.

Onroerend Erfgoed lanceerde op 1 april 2018 de digitale metaaldetectievondstmeldingsapplicatie³. Hierin moeten de erkende metaaldetectoristen alle metaaldetectievondsten melden met archeologisch potentieel, die niet verbonden zijn aan een vergund archeologisch onderzoek. Meestal worden deze gevonden in de vrije tijd.

In 2020 verscheen een kenniswinstrapport van de metaaldetectievondsten, gemeld bij Onroerend Erfgoed tijdens het eerste werkingsjaar van de applicatie (1 april 2018 tot en met 31 maart 2019). In dat rapport wordt een eerste analyse gemaakt van de kenniswinst die deze meldingen opleveren voor de Romeinse periode, in het licht van reeds gekende vondsten en sites geregistreerd in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI)⁴. In het huidige rapport herhalen we deze oefening maar ditmaal voor de periode van de vroege middeleeuwen. We kiezen hierbij opnieuw voor een enigszins beperkte steekproefsgewijze aanpak, in afwachting van een evaluatie van de metaaldetectiemeldingen en hun kenniswinst in het algemeen. Dat dit potentieel aan kenniswinst er wel degelijk is, kunnen we eenvoudig illustreren aan de hand van een cijfer: van de 49488 fiches in de CAI zijn ondertussen maar liefst 7273 fiches waaraan een ‘gebeurtenis’ metaaldetectie is gekoppeld (situatie op 20 oktober 2022). Dit aandeel kan nog fors stijgen, met de nog te verwerken detectievondsten. Naast de steekproefsgewijze beknopte analyse in dit rapport, wordt de kenniswinst van de metaaldetectievondsten soms ook geïllustreerd met de publicatie in diverse tijdschriften van enkele markante vondsten en ensembles, uit diverse archeologische periodes⁵.

Zoals in het vorige rapport bieden we behalve deze focus op de vondsten van de vroege middeleeuwen in dit rapport ook enkele meer algemene cijfers aan over de metaaldetectievondsten, gemeld tussen 1 april 2019 en 31 maart 2020 (hoofdstuk 3). Een meer algemene blik op kenniswinst per archeologische periode wordt geboden in hoofdstuk 4, waar we de verwerking van de meldingen en vondsten in de CAI bespreken. Ten slotte volgt een besluit.

¹ Art. 3.6.1 – 3.6.3 Afd. 6 en art. 5.1.4 Onderafdeling 4 *Onroerenderfgoeddecreet* van 12 juli 2013.

² Art. 3.6.6 4° *Onroerenderfgoedbesluit* van 16 mei 2014.

³ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/metaaldetectievondstmeldingen> (Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a)

⁴ Jansen *et al.* 2020b.

⁵ Meylemans *et al.* 2021, Van Impe *et al.* 2021a, Van Impe *et al.* 2021b, Armbruster 2021, Nolet 2021, Linders & Martens 2021, Van den Hove 2021, Van Impe *et al.* 2022 en Van Impe 2022.



2 GEVALSTUDIE UIT METAALDETECTIEVONDSTEN APRIL 2019 - 31 MAART 2020: DE VROEGE MIDDELEEUWEN

2.1 INLEIDING

De metaalvondsten uit de metaaldetectievondstmeldingsapplicatie worden bestudeerd, gedetermineerd, gedateerd en met andere archeologische gegevens vergeleken, om de kennis omtrent het archeologische erfgoed te verruimen. In een vorig rapport werden de gemelde artefacten van de Romeinse periode besproken, gevonden via metaaldetectie tijdens de periode van één jaar⁶. In dit rapport zijn de vroegmiddeleeuwse vondsten er als gevalstudie uitgelicht. Het gaat meer bepaald om een kleine groep vondsten uit de Merovingische (ca. 470-768 n.C.) en Karolingische (768-900 n.C.) periode (tabel 1). De inzichten in de periode van de vroege middeleeuwen worden de laatste jaren sterk aangedikt aan de hand van recente onderzoeksprojecten. Als achtergrond bij onze bespreking van de detectievondsten schetsen we hieronder daarom beknopt nog eens een algemeen beeld van deze periode in onze geschiedenis.

Voor vele bevolkingsgroepen lag de weg naar het West-Romeinse Rijk open, nadat het danig was verzwakt door interne politieke rivaliteit, de aanstelling van *foederati* en *laeti* ter bescherming van de rijksgrenzen, monetaire crisissen, epidemieën en klimatologische fluctuaties. Hun eerste doel was het verdelen van de Romeinse rijkdom⁷. Overrijnse families, individuen, groepen en legereenheden⁸ staken druppelsgewijs de *limes* over en verenigden zich na verloop van tijd met de plaatselijke Gallo-Romeinse bewoners⁹. Dit resulteerde in acculturatie, waarbij oorspronkelijke bewoners en nieuwkomers geleidelijk aan tradities van elkaar overnamen en er een gezamenlijke cultuur ontstond. Zo kwam een nieuwe bevolkingsgroep tot stand die zich in de 5de-6de eeuw een Frankische identiteit zou aanmeten¹⁰. Charismatische leiders en krijgsheren plaatsten zich ondertussen op de voorgrond en namen de rol van heerser op, in navolging van hun ooit machtige Romeinse voorgangers¹¹. Dit leidde tot het ontstaan van steeds wisselende socio-politieke en economische netwerken. Toen in 486 n.C. Clovis, de eerste koning der Franken, zijn hoofdstad Doornik omruilde voor Parijs als machtscentrum, en ook steden als Reims, Soissons en Metz in belang stegen¹², was van de Merovingische heerschappij in onze regio niet erg veel te merken. Vooral in de rurale gebieden waar enig centraal staatsgezag ontbrak en waar specifieke omgevingskenmerken (schapenteelt, zoutontginning) in combinatie met een ruim hinterland mogelijkheden schepten, trachtten vrije, autonome boeren zich via steeds wisselende netwerken met machtiger individuen waar mogelijk op te werken¹³.

⁶ Jansen *et al.* 2020b.

⁷ McCormick *et al.* 2012: 190, 195-196, 198, 209; Harrison 1999: 22-23, 25-27, 33-34; Pohl 1997: 8, 11, 57-59; Halsall 2012: 36; Annaert 2022; Moatti 2017: 205; Heather 1997: 57, 59-60 en Van Heesch 2018: 57. Men had niet enkel het rijk in de 4de eeuw opgesplitst in verschillende administratieve eenheden met elk hun eigen keizer. Er was ook een groeiende rivaliteit tussen de burgerelite (senaat), de militaire bevelhebbers en de verschillende keizerssteden.

⁸ Catteddu 2017: 240 : « [...] ces vagues migatoires [...] prennent certes parfois des formes violentes, mais la plupart se font dans le cadre de traités avec des déplacements très contrôlés: il s'agit à la fois d'individus, de familles, d'armées ou de groupes plus ou moins structurés, mais toujours d'une grande diversité de populations. »

⁹ Waar de 3de en 4de eeuw nog werden gekenmerkt door een bevolkingsafname, begon de populatie vanaf de 2de helft van de 5de eeuw terug toe te nemen. Dit is een tendens die zich nog tot in de 6de eeuw doorzette en duidelijk zichtbaar is in de chronologische evolutie van de centrale begraafplaatsen. Annaert 2022.

¹⁰ De overname van elkaars tradities valt onder andere af te lezen in de lokale evolutie van landelijke huisstructuren in de Schelderegio. Annaert 2022.

¹¹ Tys 2012: 24.

¹² Theuws 2020: 5.

¹³ Tys 2020: 1, 3-6, 9, 13, 16 en Annaert 2022.

Na de val van het West-Romeinse Rijk waren de steden sterk in omvang afgenomen. Vele steden bleven enkel bestaan door de aanwezigheid van een bisschop¹⁴. De Romeinse wegeninfrastructuur werd nog steeds gebruikt, hoewel de nadruk meer kwam te liggen op de zee en de grote rivieren zoals Maas en Schelde en hun bijrivieren die druk bevaarbare verkeersaders vormden. Deze wegen en rivieren waren ook erg toegankelijk voor de bewoners en nederzettingen in rurale gebieden waardoor die makkelijk aansluiting vonden op lokale, interregionale en zelfs internationale handelsnetwerken¹⁵. Zelfvoorzienende plattelandsbewoners boden oogstoverschotten, natuurlijke grondstoffen en ambachtelijke producten te koop aan, om hun inkomsten aan te scherpen¹⁶. Afgelegen van de politieke centra, waren ze niet gebonden aan een aristocratie die hen handelsrestricties of -voorwaarden oplegde¹⁷. Vroegere hypothesen stelden nog dat de elite kunstmatig handelsplaatsen had gecreëerd, met het oog op het verwerven van luxegoederen. Nu is echter duidelijk geworden dat het deze vrije boeren waren die aan de basis lagen van de bloeiende vroegmiddeleeuwse handel (*bottom-up perspective*)¹⁸. Door hen konden *emporia* (bijv. Dorestad) en religieuze handelscentra (bijv. Maastricht, Huy of Namen) zich ontwikkelen¹⁹. De ongebreidelde groei van deze handelscentra was ook de plaatselijke heersers niet ontgaan en vanaf het laatste kwart van de 8ste eeuw zouden koningen in ruil voor douanerechten garant staan voor de bescherming van deze handels- en marktplaatsen²⁰. Voor de religieuze handelscentra is het evenwel belangrijk om de band tussen handel en cultusplaats te beklemtonen. Merovingische urbane handelscentra zoals Maastricht zijn in de eerste plaats een cultusplaats door de aanwezigheid van (heiligen-)reliëken. Het waren plaatsen van ceremoniële en rituele uitwisseling (van sociale relaties en macht, via luxueuze en symbolische giften) en productie (van statusvoorwerpen), waar ook pelgrims op afkwamen. Macht kon er worden geconsolideerd of juist uitgedaagd. Mogelijk werden er ook belangrijke markten gehouden waar luxegoederen, artisanale producten en bulkgoederen werden verkocht²¹. Op de fundamenten van het vervallen Romeinse wereldrijk ontstond dus binnen een veranderende culturele constellatie langzaam een maatschappij die uiteindelijk zou uitmonden in de volle middeleeuwen, met haar eigen economisch en politiek bestel. De hier besproken metaaldetectievondsten kunnen helpen om onze kennis over deze boeiende overgangperiode van de vroege middeleeuwen nog verder te verruimen.

¹⁴ Theuvs 2020: 4.

¹⁵ Thews 2020: 6-7; Annaert 2022 en Calligaro & Périn 2019. Op de Merovingische begraafplaats van Broechem in de Schelderegio (5de eeuw tot 1ste helft 7de eeuw) vond men grafgiften terug uit alle regio's van Europa, inclusief uit het Oost-Byzantijnse Rijk. Andere grafgiften, zoals granaatstenen, waren zelfs tot Indië en Sri Lanka terug te voeren (Annaert 2018).

¹⁶ Deze 'allodiale' boeren - vrij in persoon en in het bezit van een vrije eigendom - waren ook niet gevrijwaard van enige sociale stratificatie. Sommige boeren konden zich op een grotere status beroepen omdat ze over meer land en invloed beschikten. Tys 2020: 3, 5-6, 12, 16; Annaert 2022.

¹⁷ Behalve misschien de sociale of materiële verplichtingen aan de plaatselijke landheren. Er is echter verder geen bewijs teruggevonden van grootschalige socio-politieke controle. Tys 2020: 5-6.

¹⁸ Tys 2020: 1, 4-5, 10.

¹⁹ Tys 2020: 2, 8-9, 16-18; Willemsen 2009: 31, 115, 117 en 172. Emporia of handelshavens - waar scheepsvracht onder meer op kleinere vaartuigen of in stapelplaatsen werd overgeladen – verzeen soms op plaatsen van politiek belang en konden variëren in grootte. Bekende emporia zijn: Dorestad (NL), Quentovic (FR), Lundenwic, Ipswich, Jorvik en Hamwic (UK), Birka (ZW) en Hedeby en Ribe (DK). Recent onderzoek doet ook te Antwerpen een dergelijk vroegmiddeleeuws handelscentrum vermoeden (Bellens 2013 en 2020). De seculiere emporia stonden haaks op de religieuze handelscentra, die waren gebouwd op een oorspronkelijke cultusplaats of waar een bisschop zetelde. Daar waren ceremonies en handel onlosmakelijk met elkaar verbonden. In beide soorten handelsplaatsen bevonden zich echter ook werkplaatsen en waren er muntmeesters bedrijvig.

²⁰ Het heffen van tol op de circulatie en verkoop van handelswaar bestond al langer, maar net omdat deze handelscentra dermate groeiden, besloot de aristocratie vanaf de Karolingische tijd een graantje mee te pikken. Tys 2020: 18.

²¹ In Gent werd bijv. op 1 oktober telkens een speciale markt gehouden, tijdens festiviteiten ter ere van Sint Bavo. Deze vond plaats in de onmiddellijke omgeving van de abdij. Tys 2018: 173-175.

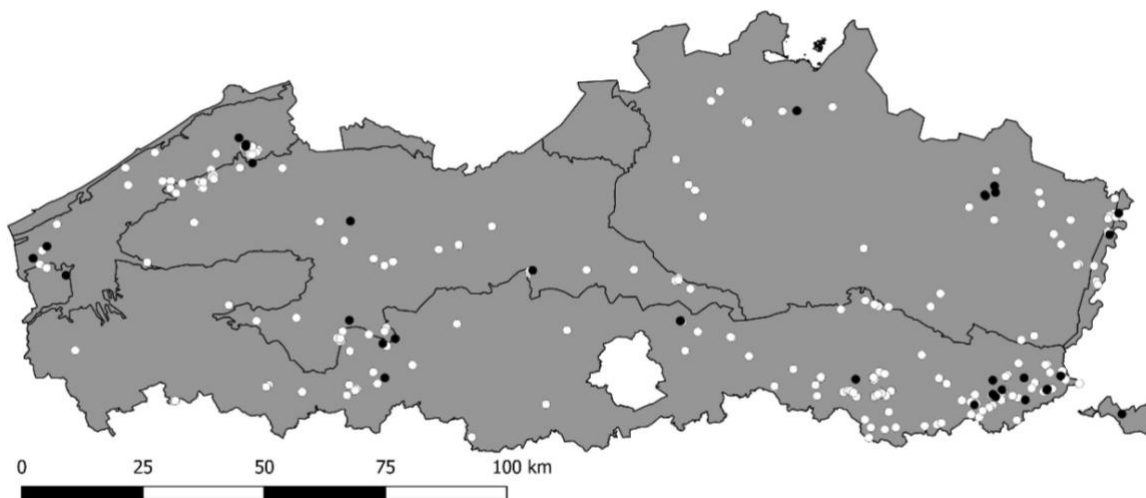
////////////////////////////////////

MIDDELEEUWEN					
VROEGE MIDDELEEUWEN				VOLLE ME	LATE ME
MEROVINGISCHE PERIODE			KAROLINGISCHE PERIODE		
PRE-MEROVINGISCHE PERIODE	VROEG-MEROVINGISCHE PERIODE	LAAT-MEROVINGISCHE PERIODE			
ca. 440/450-470/480	ca. 470/480-600/610	ca. 600/610-768 n.C.	768-900	ca. 900-1200	ca. 1200-1500

Tabel 1: Schematische tijdslijn van de middeleeuwen. Bron: Legoux *et al.* 2016 en de thesaurus van het agentschap Onroerend Erfgoed 2022c.

2.2 METHODOLOGIE

Voor dit beperkte kenniswinstonderzoek werden alle vroegmiddeleeuwse gegevens uit de CAI gefilterd. In totaal bevat deze databank 1419 waarnemingen met vroegmiddeleeuwse vondsten of structuren²². Daarvan zijn er 270 afkomstig uit de metaaldetectievondstmeldingsapplicatie. Specifiek voor de periode tussen 1 april 2019 en 31 maart 2020 werden er 38 metaaldetectiemeldingen met vondsten uit de vroege middeleeuwen weerhouden. Omdat een melding meerdere vondsten kan bevatten, komt dit neer op een totaal van 40 vroegmiddeleeuwse artefacten.



Figuur 1: Kaart van de archeoregio's zoals gebruikt in de Onderzoeksbalans archeologie (Agentschap Onroerend Erfgoed 2022d) met het totaal aantal vroegmiddeleeuwse metaaldetectievondstmeldingen in de CAI, gemeld tussen 1 april 2019 en 31 maart 2020 (zwart; n=38) en gemeld sinds het begin van CAI in 2000 (wit; n=270). Bron: AGIV. Copyright: Onroerend Erfgoed.

2.3 RESULTATEN

2.3.1 Algemeen spreidingsbeeld op Vlaams niveau

De meeste vroegmiddeleeuwse artefacten zijn in Limburg gevonden, namelijk in 18 metaaldetectiemeldingen. West-Vlaanderen volgt op de tweede plaats met 9 archeologische objecten. Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en Antwerpen sluiten ten slotte de rangen met respectievelijk 6, 5 en 3 artefacten. Dat het aantal artefacten in Limburg verreweg het grootst is, is niet echt verwonderlijk aangezien deze provincie ook het hoogste meldingspercentage heeft (zie 3.1.).

²² Telling uitgevoerd op 8 juni 2021.

In West-Vlaanderen zijn de meeste metaaldetectievondsten afkomstig uit de regio's rond Brugge en Veurne. Dat ligt in de lijn met eerdere vroegmiddeleeuwse vondstenconcentraties die in deze provincie gevonden zijn, vooral op de grens tussen zand(lem)ig Vlaanderen en de polders (fig. 1). In Oost-Vlaanderen lijken de vondsten een meer verspreid patroon te vertonen, hoewel de helft van de artefacten uit de (ruime) omgeving van Oudenaarde komt. Veel heeft uiteraard te maken met de arbitraire keuze van het onderzoeksterrein door de metaaldetectorist. Ook in de andere provincies konden concentraties worden vastgesteld: 4 van de 5 Vlaams-Brabantse artefacten zijn afkomstig uit Kampenhout en alle 3 de Antwerpse vondsten komen uit Beerse. In Limburg zijn 9 van de 18 archeologische objecten in de aangrenzende gemeenten Tongeren en Riemst gevonden, 4 in Peer en Hechtel-Eksel en 2 in de gemeenten Kinrooi en Maaseik.

2.3.2 Opdeling van de meldingen en vondsten in sites

Het is ook belangrijk om na te gaan welke metaaldetectievondsten uit de ons voorliggende onderzoeksperiode op een archeologische site zijn teruggevonden. 10 van de 38 meldingen situeren zich binnen een perimeter van 300 m rondom een vroegmiddeleeuwse site, gekend uit opgravingen, proefsleuvenonderzoek, veldkartering, historisch onderzoek of eerdere metaaldetectievondsten. 3 artefacten werden dichtbij deze perimetergrens rond archeologische sites gevonden. De overige metaaldetectievondsten zijn gedaan buiten de onmiddellijke omgeving van gekende archeologische sites. Ze wijzen dus op potentieel nieuwe vroegmiddeleeuwse sites.

2.3.3 Overzicht van de objecten

De geregistreerde vondsten kunnen worden opgesplitst in de volgende brede vondstcategorieën²³: *fibulae* of mantelspelden, munten, *franciscae* (werpbijlen), paardentuig en 'andere' (tabel 2). De categorie 'Andere' omvat niet-metalen artefacten.

TYPE OBJECT	AANTAL
<i>Fibulae</i> of mantelspelden	27
<i>Franciscae</i>	2
Munten	4
Paardentuig	4
Andere	3
TOTAAL	40

Tabel 2: Opdeling van de verschillende objecten in brede vondstcategorieën. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.

Slechts 4 artefacten (2 *franciscae*, 1 munt en 1 *fibula*) zijn met zekerheid Merovingisch. 21 objecten zijn Karolingisch. De resterende 15 objecten konden niet eenduidig aan de Merovingische of Karolingische periode worden toegeschreven.

2.3.3.1 *Fibulae* of mantelspelden

De grootste groep vondsten zijn de *fibulae*: In totaal werden over alle provincies 27 *fibulae* geregistreerd. Deze waren voornamelijk van Karolingische origine (19). Eén *fibula* is Merovingisch. Verder konden 2 *fibulae* worden omschreven als laat-Merovingisch tot Karolingisch (2de helft 7de eeuw tot 8ste eeuw) en één kon niet nader worden gedateerd dan vroegmiddeleeuws. Tot slot konden 4 mantelspelden niet worden gedetermineerd, door hun slechte bewaring of door het ontbreken van

²³ Determinatie door Rica Annaert, Sofie Vanhoutte en Koen De Groote (erfgoedonderzoekers archeologie, Onroerend Erfgoed), Rone Fillet (gespecialiseerd in vroegmiddeleeuws paardentuig), Stijn Heeren (universitair docent en projectleider Portable Antiquities of the Netherlands, Vrije Universiteit Amsterdam), Pieterjan Deckers (Maritime Cultures Research Institute, VUB), Arent Pol (specialist vroegmiddeleeuwse numismatiek en Merovingische munten, Universiteit Leiden), Simon Coupland (specialist Karolingische numismatiek, University of Cambridge) en Kathy Sas (dr. in de archeologie, gespecialiseerd in Romeinse juwelen).

foto's bij de melding. Een pseudomuntfibula uit deze laatste groep ongedefinieerde objecten was uitgevoerd in Karolingische stijl, maar het brons waaruit het was vervaardigd lijkt te wijzen op een latere datering (fig. 2, nr. 6).

De laatste reeks van 4 fibulae buiten beschouwing gelaten, konden 14 objecten qua vorm als schijffibulae worden omschreven, 8 als gelijkarmige fibulae, en 1 als kruisfibula.



Figuur 2: Diverse fibulae, gemeld in de periode april 2019 tot en met maart 2020. 1. Gouden Merovingische kruisfibula met verdwenen almandine, van het Noord-Franse type 296 (600/610-630/640 n.C.); 2. Karolingische zoömorfische schijffibula; 3. Karolingische schijffibula met kruismotief; 4. Karolingische schijffibula; 5. Vermoedelijk Karolingische schijffibula in zilver; 6. Bronzen pseudomuntfibula in Karolingische stijl; 7. Laat-Merovingische tot vroeg-Karolingische gelijkarmige fibula, van het Noord-Franse type 292; 8. opvallend goed bewaarde Karolingische gelijkarmige fibula in zilver; 9. Karolingische gelijkarmige fibula in brons; 10. Karolingische gelijkarmige fibula. Van de omkaderde foto's is de afmeting van het artefact niet geregistreerd. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Foto: B. Brynckman, I. Kiss, P. Gora, M. Creemers, M. Breda, M. Swinnen, D. Colpaert, L. Van Assche en N. Smeets, montage: Sylvia Mazereel, Onroerend Erfgoed.

2.3.3.2 Munten

Vier munten dateren uit de vroege middeleeuwen: 1 uit Limburg (Tongeren), 2 uit West-Vlaanderen (Brugge en Alveringem) en 1 uit Vlaams-Brabant (Kampenhout). De Limburgse munt, een 7de-eeuwse tremissis²⁴ (fig. 3, nr. 3), is een imitatie uit het verleden. Dat is te merken aan gelijkaardige munten van

²⁴ Gouden munt, ingevoerd door Constantijn de Grote in 313 n.C., maar nog lang na de val van het West-Romeinse Rijk in omloop.



de hand van dezelfde monetarius én het verkeerd gespelde opschrift²⁵. Onderzoek van de metaalsamenstelling kan meer informatie bieden en tot een betere datering leiden. De munten uit West-Vlaanderen zijn een *sceatta porcupine*²⁶ (fig. 3, nr. 1) uit de laat-Merovingische tot Karolingische periode, en een Frankische *denarius*²⁷ (8-9de eeuw) (fig. 3, nr. 2). Ook de Vlaams-Brabantse munt (niet in de figuur) is zeker Karolingisch. Deze laatste munt bevatte hetzelfde opschrift [CARLVVS REX FR] als de bovengenoemde Frankische *denarius* en werd geslagen in Bourges (Frankrijk).



Figuur 3: Vroegmiddeleeuwse munten: 1. Zilveren *sceatta porcupine* (eind 7de- begin 8ste eeuw); 2. Frankische *denarius* geslagen in Melle (Frankrijk), onder Karel de Grote (794-814 n.C.) of Karel de Kale (848-877 n.C.); 3. Mogelijke imitatie van een Frankische *tremissis* van de hand van monetarius Dutta uit Quentovic (ca. 640-660?). Van de omkaderde foto's is de afmetingen onbekend. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Foto: S. Beuckels, Y. Herman en K. Hayen, montage: Sylvia Mazereel, Onroerend Erfgoed.

2.3.3.3 Paardentuig

In West-Vlaanderen zijn op 4 plaatsen restanten van paardentuig gevonden. Uit Brugge (Dudzele) (fig. 4, nr. 1) en Veurne (fig. 4, nr. 2) komt vroegmiddeleeuws stijfbeugelriembeslag met Anglo-Scandinavische stijlkenmerken. Van het eerste exemplaar uit Brugge is deze identificatie evenwel niet zeker. Ook uit Brugge (Dudzele en Sint-Kruis) zijn wangplaten gekend die onderdeel uitmaakten van een paardenbit. Samen met het artefact uit Sint-Kruis (Brugge) (fig. 4, nr. 4) is de Angelsaksische wangplaat in *Ringerikestijl*²⁸ uit Dudzele (fig. 4, nr. 3) echter van latere datum (ca. 900-1050). Omdat beide artefacten nog steeds Karolingische stijlkenmerken dragen zijn ze toch meegenomen in de categorie van vroegmiddeleeuws 'paardentuig'.

²⁵ Determinatie en duiding bekomen van Arent Pol, Universiteit Leiden op 20 mei 2021.

²⁶ Zilveren munt uit ca. 650-755 n.C., die in zijn meest bekende vorm de voorstelling draagt van een stekelvarken (*porcupine*).

²⁷ Een *denarius* of zilverling was een van de meest gebruikte munten tijdens de Romeinse Republiek en gedurende de eerste 250 jaar van het Romeinse Keizerrijk.

²⁸ Een Scandinavische stijl uit de 11de eeuw die mogelijk vanuit Deense centra ook ingang vond in Engeland en Ierland. Deze stijl is gekenmerkt door dieren- en plantenmotieven en werd beïnvloed door de Angelsaksische en Ottoonse versierkunst.



Figuur 4: 1. Vroegmiddeleeuws Anglo-Scandinavisch riembeslag? (afmeting onbekend); 2. Mogelijk vroegmiddeleeuws stijgbeugelriembeslag in brons, met Anglo-Scandinavische invloeden; 3. Angelsaksische wangplaat met dierenmotief in Karolingische stijl (ca. 900-1050); 4. Onderste fragment van een wangplaat in Karolingische stijl (ca. 900-1050). Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Foto: B. Brynckman en T. De Jonckheere, montage: Sylvia Mazereel, Onroerend Erfgoed.

2.3.3.4 Franciscae

In Limburg zijn 2 Merovingische *franciscae* gemeld uit Riemst. Beide werpbijlen met rechte rug zijn gedetermineerd als het Noord-Franse type 4 of het Rijnlands type FBA2.1 (520/530-600/610 n.C.) (fig. 5)²⁹.



Figuur 5: *Francisca* met rechte rug uit Riemst. Noord-Frans type 4 of Rijnlands type FBA2.1 (520/530-600/610 n.C.). Foto: Krist Vandevorst, montage: Sylvia Mazereel, Onroerend Erfgoed.

2.3.3.5 Andere objecten

Ten slotte zijn nog enkele niet-metalen artefacten geregistreerd via de metaaldetectie-vondstmeldingsapplicatie, die kunnen dateren uit de vroege middeleeuwen: een *kubus- of napjesteen*³⁰, een kraal en aardewerkfragmenten (fig. 6).

²⁹ Al naargelang de Franse (LEGOUX *et al.*) of Rijnlandse (BÖHNER 1958) typologie wordt gehanteerd.

³⁰ Deze steen vertoont duidelijke sporen van bewerking. Een kubussteen heeft een vrijwel vierkante doorsnede met afgeronde uiteinden, wellicht uitgesleten door kloppen en wrijven van granen, noten of kruiden. Een napjessteen is een natuursteen met een kunstmatige komvormige depressie als een soort schaalkuiltje. De voorbeelden zijn moeilijk te dateren maar gaan ver terug in de tijd en ze zijn wijd verspreid in Europa en erbuiten. Ook de functie is onduidelijk, maar vaak wordt gedacht aan een rituele betekenis. (Weertz 2022)



Figuur 6: Andere archeologische objecten: 1. Aardewerkfragmenten; 2. Kraal; 3. Kubus- of napjessteen. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Foto: T. Verschueren, J. Tackaert en M. Swinnen, montage: Sylvia Mazereel, Onroerend Erfgoed.

2.4 CONCLUSIE

Het aantal metaaldetectievondsten uit de vroege middeleeuwen binnen deze onderzochte meldingsperiode is vrij beperkt, vergeleken met bijvoorbeeld metaaldetectievondsten uit de Romeinse periode of de volle en late middeleeuwen (cf. infra). Slechts een derde van de vroegmiddeleeuwse artefacten teruggevonden tussen begin april 2019 en eind maart 2020 kan in verband worden gebracht met een gekende archeologische site of is in de nabijheid ervan gevonden. De andere vondsten getuigen mogelijk van tot nog toe niet gekende sites uit deze periode. Verder onderzoek op deze locaties is dus aangewezen. Dit illustreert het belang van metaaldetectie voor het opsporen van sites uit deze periode. De vondsten van gekende sites, of uit hun nabijheid, dragen ook bij tot informatie over de datering, omvang en aard van deze sites. Op een ruimer geografisch niveau geven de vondsten ook inzicht omtrent de vroegmiddeleeuwse aanwezigheid in bepaalde regio's, zoals bijv. de nieuwe vondsten in de kuststreek, waarvan de informatie aansluit bij de eerdere analyse van metaaldetectievondsten daar³¹.

³¹ Deckers 2018.

3 ANALYSE VAN DE GEMELDE VONDSTEN

Net als voor de periode van 1 april 2018 tot en met 31 maart 2019³² is de informatie van het daaropvolgende jaar uit de metaaldetectievondstmeldingsapplicatie gebundeld. Met de beschikbare velden uit de applicatie kunnen met de meldingen, gedaan tussen 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020 enkele cijfers worden geanalyseerd.

Deze velden zijn:

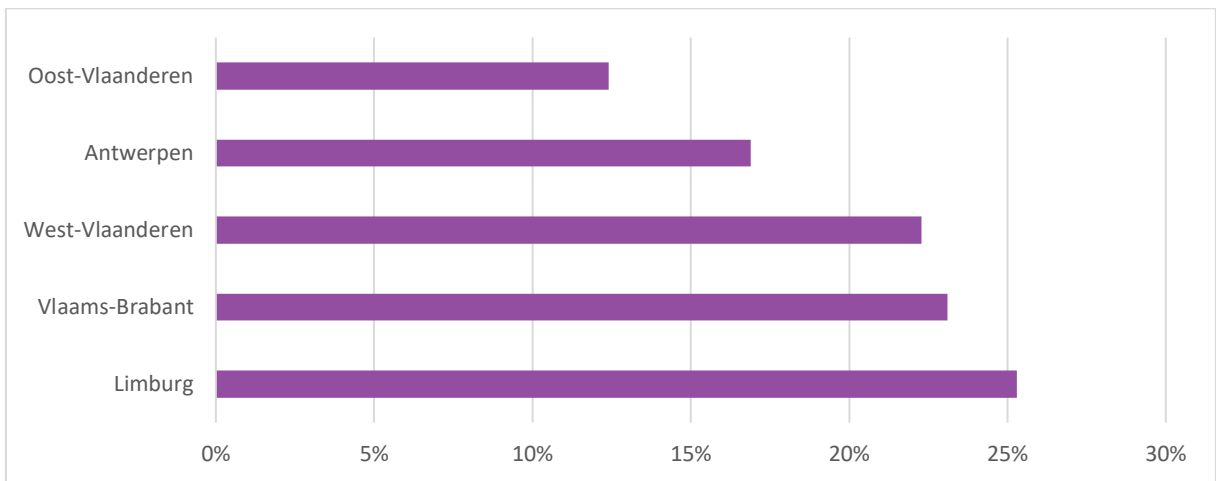
- Meldings-ID,
- Vondst-ID,
- Provincie,
- Gemeente,
- X- en y-coördinaten,
- Datum van de vondst,
- Datum van de melding,
- Erkenningsnummer,
- Naam van de melder,
- Bodemgebruik van de vindplaats,
- Beschrijving van de vondst,
- Manier van melden.

In totaal zijn **2280 metaaldetectievondsten gemeld** bij Onroerend Erfgoed in de periode van 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020. Deze vondsten zitten vervat in **1409 unieke meldingen**. De metaaldetectorist kan namelijk verschillende vondsten indienen binnen één melding (bijvoorbeeld meerdere vondsten binnen eenzelfde zoekzone van maximum 1 ha). Of een melding één of meerdere vondsten bevat, is afhankelijk van de meldingswijze van de detectorist zélf. Om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen is daarom ook in dit onderzoeksjaar de analyse gemaakt op basis van het aantal gemelde vondsten. Het referentiecijfer (n) is dus 2280.

3.1 VERDELING PER PROVINCIE EN GEMEENTE

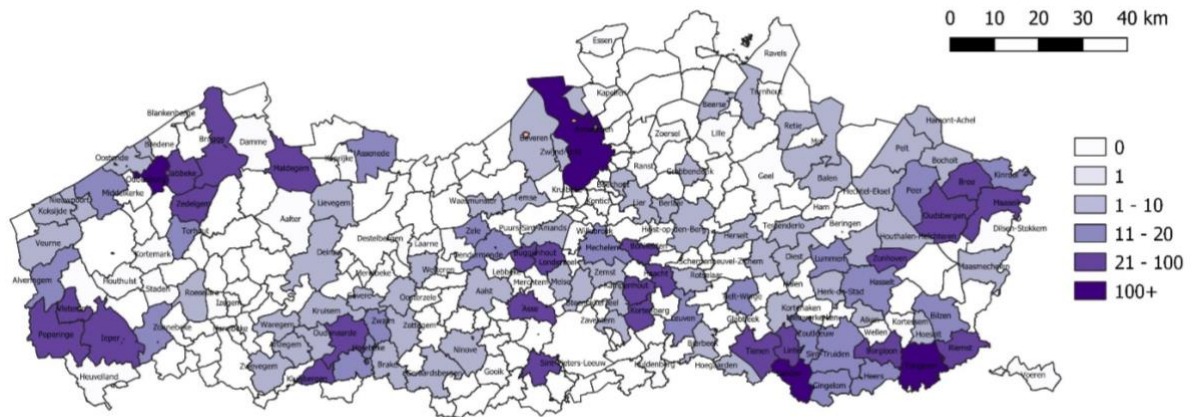
In het hier onderzochte meldingsjaar is de provincie Limburg het beste vertegenwoordigd met 577 (25 %) van de gemelde vondsten. Vlaams-Brabant en West-Vlaanderen volgen met respectievelijk 527 (23 %) en 508 (22 %) vondsten. Uit Antwerpen en Oost-Vlaanderen zijn er wat minder vondsten gemeld, namelijk 385 (17 %) en 283 (12 %) vondsten (fig. 7).

³² Jansen *et al.* 2020b: 6-12.



Figuur 7: Staafdiagram met het aantal gemelde metaaldetectievondsten per provincie, voor de periode 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020 uitgedrukt als percentage (n = 2280). Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.

De meldingen zijn gespreid over 149 verschillende gemeenten (fig. 8).

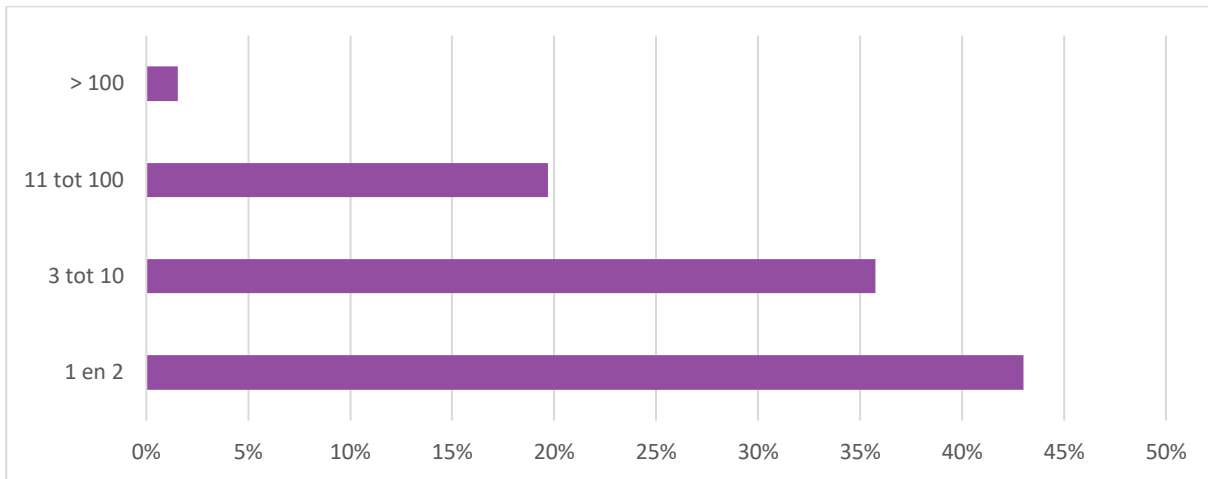


Figuur 8: Spreiding van de gemelde metaaldetectievondsten per gemeente, voor de periode 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020 (n = 2280). Bron: AGIV en agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.

3.2 VERDELING PER MELDER

Sinds de start van de meldingsapplicatie in 1 april 2018 waren er tot 31 maart 2020 258 unieke melders. Van 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020 werd door 193 unieke detectoristen gemeld. Dat is 75 % van het totaal aantal individuele melders in de applicatie tot 31 maart 2020 (n=258). Deze melders vertonen een grote variatie aan activiteit en aantal meldingen zoals onderstaande grafiek illustreert (fig. 9).





Figuur 9: Staafdiagram met aantal gemelde metaaldetectievondsten per melder, voor de periode 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020, uitgedrukt als percentage (n = 193). Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.

Bij deze interpretaties moet wel blijvend rekening worden gehouden met het verschil in de manier van melden. Sommige detectoristen melden namelijk alle vondsten individueel terwijl anderen de vondsten in bulk melden wat een lichte vertekening van het eindtotaal kan geven.

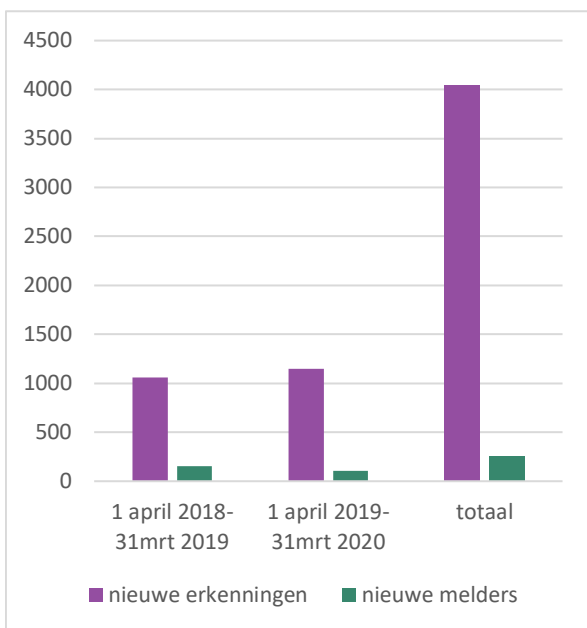
3.3 VERHOUDING MELDENDE DETECTORISTEN - ERKENDE DETECTORISTEN

Het totaal aantal erkende detectoristen op 31 maart 2020 was 4043³³. Sinds het gebruik van de applicatie op 1 april 2018 tot en met 31 maart 2020 hebben 258 (zie boven) of 6,4 % van het totaal aantal erkende detectoristen vondsten gemeld (n=4043)³⁴. Het aantal nieuwe melders stijgt niet recht-evenredig met het stijgende aantal erkenningen (fig. 10): van 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020 hebben 107 detectoristen voor het eerst gemeld en werden 1150 of meer dan 10 maal zoveel nieuwe erkenningsaanvragen goedgekeurd. Er kunnen uit deze cijfers echter geen sluitende conclusies worden getrokken over het aantal vondsten dat al dan niet wordt gemeld omdat er geen zicht is op het aantal 'slapende' erkenningen (of inactieve erkende detectoristen).

³³ Informatie verkregen van het team Erkenningen van Onroerend Erfgoed. De erkenningen werden uitgereikt vanaf maart 2015.

³⁴ Erkende detectoristen die vóór de lancering van de applicatie meldden en sinds 1 april 2018 niet meer, werden niet opgenomen in de telling omdat dit aantal moeilijker te kwantificeren is. De melders vergelijken met het aantal erkenningen pas uitgereikt vanaf 1 april 2018 (=2212) is echter niet betrouwbaar omdat heel wat actieve melders vóór die datum hun erkenning ontvingen.



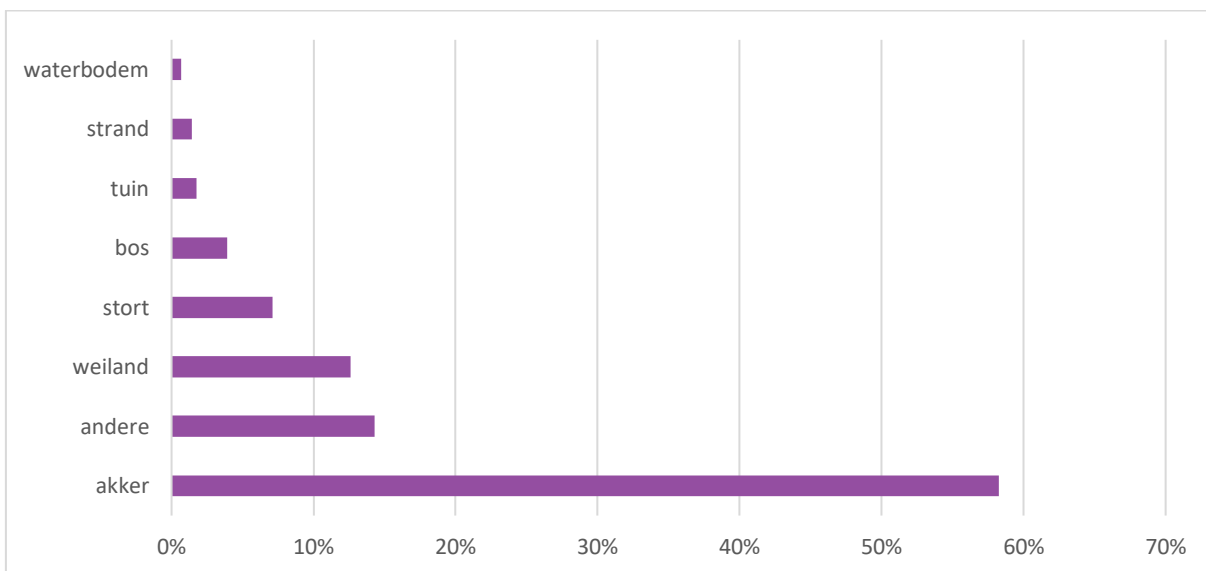


Figuur 10: Aantal nieuwe erkende detectoristen ten opzichte van het aantal nieuwe meldende erkende detectoristen binnen hetzelfde jaar (kolom 1 en 2) en het totaal aantal erkende detectoristen ten opzichte van het totaal aantal meldende detectoristen. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.

3.4 VERDELING PER BODEMGEBRUIK

Net als in het vorige jaar zijn de meeste metaaldetectievondsten afkomstig van akkers. Van 1 april 2019 tot 31 maart 2020 zijn dit er 1328 of 58,3 % (n=2280). Er zijn 326 vondsten op een niet-gedefinieerde terrein 'andere' gevonden (14,3 %) en 287 of 12,6 % vondsten uit weiland, gevolgd door een kleiner aandeel vanop stortgrond (162 of 7,1 %) en uit het bos (89 of 3,9 %).

Vondsten uit een tuin (40 of 1,7 %), strand (33 of 1,5 %) en waterbodem (15 of 0,6 %) zijn het minst vertegenwoordigd (fig. 11). Van de waterbodems zijn slechts 3 van de 15 vondsten afkomstig van magneetvisserij³⁵.



Figuur 11: Staafdiagram met het aantal gemelde metaaldetectievondsten geordend volgens het bodemgebruik op de vindplaats, voor de periode 1/4/2019 tot en met 31/3/2020, uitgedrukt als percentage (n = 2280). Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.

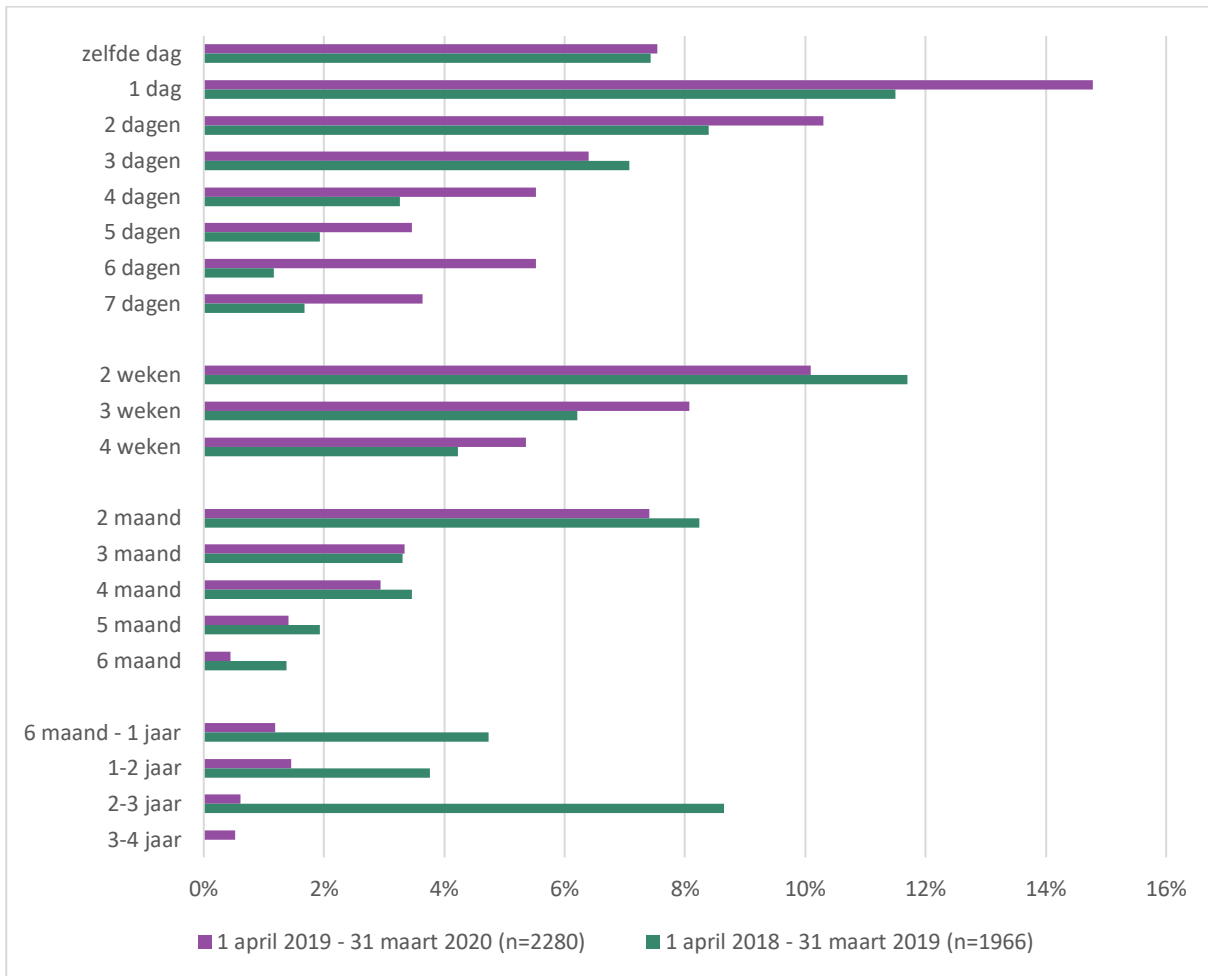
³⁵ Geteld via een inhoudelijke screening.



3.5 TIJD TUSSEN VONDSTDATUM EN MELDINGSDATUM

Metaaldetectievondsten moeten volgens het Onroerenderfgoedbesluit onmiddellijk worden gemeld. Daarom werd net als voor het voorgaande jaar³⁶ de tijd tussen het vinden en het melden van dichtbij bekeken (fig. 12).

Net als vorig jaar worden het grootste aantal vondsten de dag na het vinden gemeld en neemt het aantal af met de tijd. Meer dan de helft van de vondsten zijn binnen de eerste week gemeld (57,2 %) en iets meer dan 80 % binnen de maand. Binnen een jaar zijn bijna alle vondsten gemeld. Voor de resterende 2,6 % gaat er meer tijd over. Twee vondsten werden net iets minder dan 4 jaar na vondstdatum gemeld.



Figuur 12: Staafdiagram met het aantal gemelde vondsten ten opzichte van de tijd tussen het vinden en melden, uitgedrukt als percentages van periode 1 (1 april 2018-31 maart 2019) (n = 1966) en de hier besproken periode 1 april 2019 – 31 maart 2020 (n = 2280). Bron: Jansen *et al.* 2020b: 10 fig. 5 en Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.

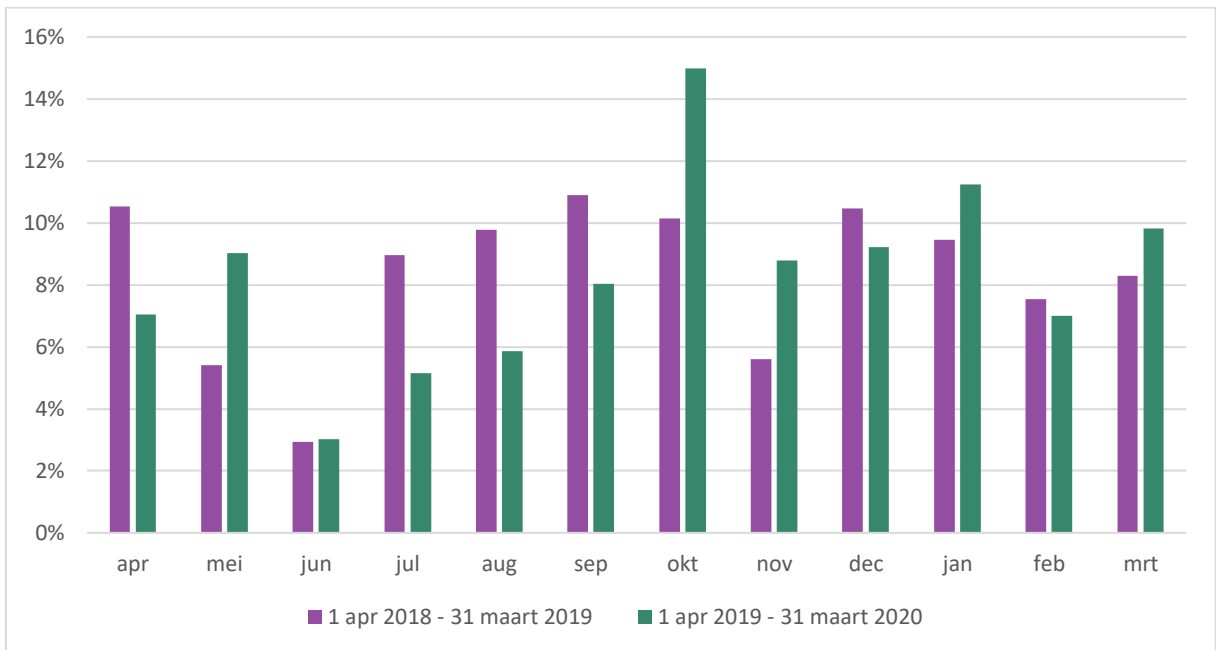
3.6 VERDELING PER MAAND VAN VONDSTFREQUENTIE

Voor deze analyse werd de vondstdatum bekeken in plaats van de meldingsdatum. Van 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020 zijn in totaal 2099 vondsten gedaan die gemeld zijn binnen diezelfde periode.

³⁶ Jansen *et al.* 2020b: 9-10.



Oktober 2019 was een topmaand binnen deze onderzoeksperiode met 317 vondsten of 15% van het totaal (n=2099). In juni 2019 werden slechts 64 vondsten gedaan (of 3%).



Figuur 13: Staafdiagram uitgedrukt in percentages, met het aantal vondsten gedaan per maand binnen de periode 1 april 2018 tot en met 31 maart 2019 (n=1756) vergeleken met de vondsten gedaan binnen periode 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020 (n = 2099) gemeld binnen hetzelfde onderzoeksjaar. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.

Deze verschillen in meldingen per maand hebben ongetwijfeld diverse oorzaken. In de eerste plaats zullen ze beïnvloed zijn door de cycli van zaaien en oogsten en dus het beschikbaar zijn van akkers en daarnaast ook vakantieperiodes, weersomstandigheden en de organisatie van een aantal zoekdagen.



4 DE VERWERKING VAN DEZE VONDSTEN IN DE CAI

Naast de bespreking van de vroegmiddeleeuwse vondsten (hoofdstuk 2) kunnen we ook een eerste inschatting maken in welke mate de metaaldetectiemeldingen kunnen bijdragen tot de kennis per archeologische periode. Dit doen we aan de hand van de vondstverwerking in de CAI, sinds 2020 geïntegreerd in de Inventaris Onroerend Erfgoed als de module ‘Waarnemingen’³⁷.

2276 van de 2280 gemelde vondsten werden opgenomen in **1163 verschillende locaties** of individuele waarnemingen in de inventaris Onroerend Erfgoed³⁸. Vier meldingen bevatten archeologisch niet relevante vondsten en werden dus niet opgenomen.

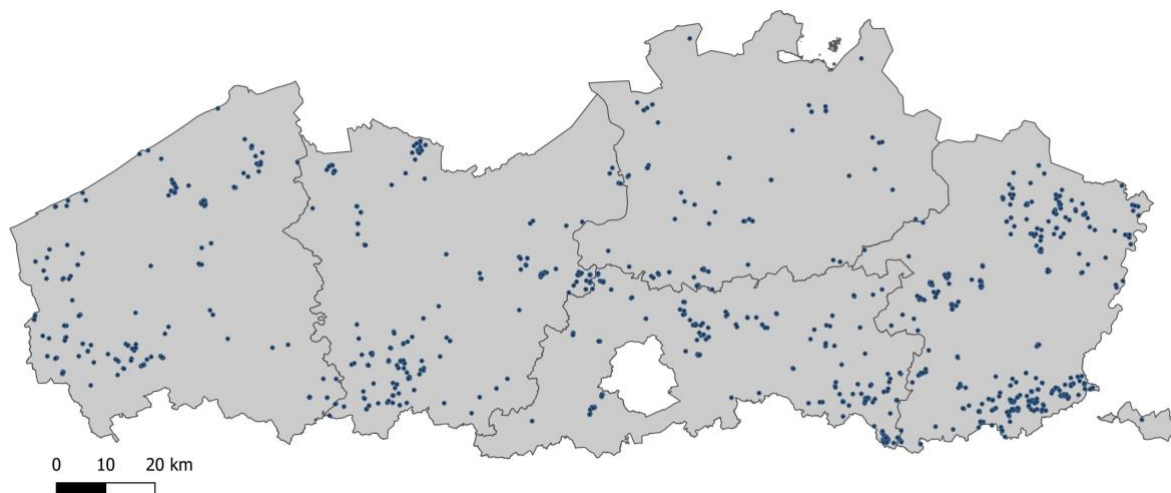
4.1 VERDELING PER LOCATIE

De verdeling van de vondstlocaties over de provincies loopt logischerwijs ongeveer gelijk met het aantal individueel gemelde vondsten (zie 3.1) (fig. 7 en tabel 3). De 577 vondsten uit Limburg werden geclusterd in 383 vindplaatsen. Deze provincie wordt gevolgd door Vlaams-Brabant (527 vondsten geclusterd in 264 vindplaatsen) en West-Vlaanderen (508 vondsten geclusterd in 234 vindplaatsen).

In provincie Antwerpen zijn echter minder vindplaatsen (85) dan in Oost-Vlaanderen (197) terwijl het aantal gemelde vondsten groter is (385 ten opzichte van 283 in Oost-Vlaanderen). De meeste Antwerpse vondsten concentreren zich namelijk op eenzelfde actief onderzochte site aan de linker Scheldeoever³⁹.

Provincie	Aantal Locaties	Percentage (n=1163)
Antwerpen	85	7%
Oost-Vlaanderen	197	17%
West-Vlaanderen	234	20%
Vlaams-Brabant	264	23%
Limburg	383	33%
TOTAAL	1163	100%

Tabel 3: Overzicht van het aantal metaaldetectievondstlocaties per provincie, voor de meldingsperiode 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022b. Copyright: Onroerend Erfgoed.



Figuur 14: Spreiding van metaaldetectievondstlocaties opgenomen in de CAI, voor de periode van 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020 (n=1163). Bron: AGIV en Agentschap Onroerend Erfgoed 2022b. Copyright: Onroerend Erfgoed.

³⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022b.

³⁸ Met ‘locatie’ wordt één vindplaats bedoeld van archeologische artefacten uit één of meerdere meldingen. Deze locatie komt overeen met één ‘waarneming’ binnen de inventaris. De locatie wordt meestal afgebakend met een cirkel met straal 25m. Soms kan ook een veelhoek (of polygoon) gebruikt worden.

³⁹ Jansen *et al.* 2020a: 26-32 en Agentschap Onroerend Erfgoed 2020.

4.2 VERDELING PER DATERING EN INTERPRETATIE

De verdeling van de locaties per periode levert de volgende resultaten op voor de hier besproken onderzoeksperiode (tabel 4):

Periode	locaties	interpretaties
steentijd	12	13
metaaltijden	38	40
Romeinse tijd	212	279
middeleeuwen (algemeen)	31	31
middeleeuwen vroeg	39	40
middeleeuwen vol en laat	117	129
nieuwe tijd (1500-1800)	514	981
nieuwste tijd (1801-1945)	399	721
onbepaald / te dateren	279	517
TOTAAL	1641	2751

Tabel 4: Overzicht van het aantal locaties en interpretaties per archeologische periode, voor de metaaldetectie-meldingen van 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022b. Copyright: Onroerend Erfgoed.

De getelde locaties per archeologische periode (1641) is hoger dan het netto totaal aan locaties (1163, zie 4.1.) omdat op één locatie uiteraard vondsten uit meerdere perioden kunnen worden gevonden.

Het grootste aantal gedateerde vondsten of vondstensembles (geclusterd in één waarneming) situeert zich in de nieuwe tijd, gevolgd door de nieuwste tijd. Binnen deze laatste periode met 399 vondsten of vondstensembles, dateren er minstens 174 uit de twee Wereldoorlogen (81 uit WO I en 93 uit WO II)⁴⁰.

Het kleinste aandeel vondsten of vondstensembles dateert uit de steentijd, een periode zonder metaalhoudende artefacten en bij de zoekmethode van metaaldetectie dus eigenlijk steeds als bijvondsten gemeld.

Binnen de locaties (of waarnemingen) zijn de objecten of objectgroepen toegewezen aan verschillende typologieën of interpretaties. De nieuwe tijd is de periode met de meeste geïnterpreteerde objecten of objectgroepen, gevolgd door de nieuwste tijd. Vervolgens zijn veel objecten en objectgroepen vaak al gedetermineerd maar (nog) niet gedateerd. Ook objecten en objectgroepen uit de Romeinse tijd en volle en late middeleeuwen zijn goed vertegenwoordigd.

Voor de interpretatie van de objecten in de inventaris gebruikt men een standaard typologie⁴¹. Voor de hier onderzochte meldingen zijn 20 verschillende typologieën gehanteerd (tabel 5).

Omdat het om ruime typologische groepen gaat, die soms ook ontworpen zijn voor andere soorten erfgoed uit de inventaris en omdat de verwerking door verschillende mensen gebeurde, zal soms eenzelfde soort vondst aan een verschillende typologie zijn toegeschreven. Meestal echter was de interpretatie eenduidig.

⁴⁰ Het aantal Wereldoorlog I en II vondsten werd pas later in de analyse geteld dus het gaat hier om een schatting.

⁴¹ Er wordt binnen de inventaris gewerkt met specifieke erfgoedtypes uit de thesaurus van Onroerend Erfgoed (agentschap Onroerend Erfgoed 2022c).

Interpretaties	objecten en objectgroepen ⁴²
munten	774
kleding en -accessoires	534
archeologische objecten	417
wapens en munitie	310
ambachtelijke objecten	168
werktuigen	104
funeraire, rituele religieuze objecten	75
vaatwerk	64
sieraden	63
versieringsonderdelen van voorwerpen	56
recreatieve objecten	47
bevestigingselementen	40
uitrusting voor dieren	36
kleinsculptuur	23
bouwmaterialen/bouwelementen	20
onbepaald	10
vliegtuigonderdelen	4
treinsporen	3
muntschatten	2
gebouwen en structuren voor metaalbewerking / verwerking	1
TOTAAL	2751

Tabel 5: Overzicht van de interpretaties van de verschillende objecten of objectgroepen in de inventaris Onroerend Erfgoed. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022b. Copyright: Onroerend Erfgoed.

De interpretatie als ‘**archeologische objecten**’ is een verzamelgroep van objecten die vaak (nog) niet gedetermineerd konden worden. Een kleine groep wordt letterlijk als ‘**onbepaald**’ gegroepeerd.

De grootste groep van objecten zijn de **munten**, een snel te identificeren voorwerp. Hier worden ook soms penningen in ondergebracht. Het grootste aandeel van dit soort vondsten kan ook worden toegewezen aan een bepaalde periode. De meeste munten dateren uit de nieuwe tijd, gevolgd door de nieuwste tijd en de derde grootste groep is Romeins.

Een tweede groep zijn de **kledingaccessoires**. In deze groep zijn onder andere mantelspelden, knopen, gespen, uniformonderdelen, insignes en dergelijke opgenomen uit verschillende tijdsperiodes.

Wapens- en munitie dateren hoofdzakelijk uit de nieuwe en nieuwste tijd. Het gaat vooral om musketkogels of wapenonderdelen (uit beide Wereldoorlogen).

De term ‘**Ambachtelijke objecten**’ wordt gebruikt voor erg diverse objecten gaande van metaalslakken, gietvormen, weefgetouwen, spinklosjes tot weefgewichten enz.⁴³ Bij de hier onderzochte objecten en objectgroepen gevonden met metaaldetectie komen vooral loodjes voor met een verschillende functie maar ook dit soort objecten: bijv. vingerhoeden, zegelstempels, muntgewichten, stempels, rekenpenningen (soms ondergebracht bij munten (zie boven)), gewichtjes, metaalslakken, drukletters, half-fabrikaten bijv. draad voor speldenproductie, smeltkroes, enz. Ook bijvondsten worden gedocumenteerd zoals bijv. slijpstenen, benen knopen, kantlossen edm. De meeste ambachtelijke objecten uit dit onderzoek dateren uit de nieuwe tijd.

⁴² Meestal worden objecten gegroepeerd in individuele ‘kenmerkengroepen’ binnen eenzelfde waarneming.

⁴³ Beschrijvende definitie (of *scope note*) uit de thesaurus van Onroerend Erfgoed (Agentschap Onroerend Erfgoed 2022c).



Ook '**werktuigen**' is een verzamelnaam voor diverse voorwerpen. Het is uitrusting die wordt gebruikt bij de verwerking van materialen en de vervaardiging van objecten⁴⁴. Het grootste aantal gemelde werktuigen uit deze onderzoeksperiode dateert uit de nieuwste tijd. Het gaat om allerhande gebruiksvoorwerpen, gaande van bestek tot uitrusting van militairen of algemene gebruiksvoorwerpen als bijv. kammen, sleutels, olielampen of uurwerkonderdelen. Ook de meeste bijvondsten uit de steentijd zijn lithische werktuigen.

De rest van de interpretaties bevatten telkens minder dan 100 objecten of objectgroepen uit de hier besproken meldingsperiode:

- **Religieuze objecten** als heiligenhangers, kruisjes, reliekhouders enz.
- **Vaatwerk** wordt meestal gemeld als nevenvondst (indien niet van metaal). Het gaat vooral om aardewerk uit diverse perioden maar ook om glas of metalen vaatwerk. Zowel het Romeins vaatwerk als vondsten uit de nieuwe en nieuwste tijd zijn goed vertegenwoordigd.
- **Sieraden** zijn vaak ringen en soms ook kralen, kettingen, naalden of armbanden.
- **Versieringsonderdelen van voorwerpen**: Hier gaat het vooral om bekleding van voorwerpen als algemeen beslag, bekleding van boeken, kisten, bestek of nagels,...
- **De recreatieve objecten** zijn bijv. muziekinstrumenten of speelgoed en als bijvonden worden vaak rookwaar en knickers geregistreerd. Het gaat hoofzakelijk om vondsten uit de nieuwe tijd (en in tweede instantie uit de nieuwste tijd).
- Sommige **bevestigingselementen** werden soms ondergebracht bij de bekledingsonderdelen of gebruiksvoorwerpen. Maar in deze groep zitten bijv. tentringen, een tapkraan, een sleutelgat, scharnier of een handvat, ...
- De meeste **dierenuitrusting** zijn onderdelen van paardentuig, hoefijzers, hondenpenningen of duivenringen.
- Onder de **kleinsculpturen** zijn allerhande beeldjes ondergebracht van dieren, mensen of heiligen.
- Metalen **bouwmaterialen** en bouwelementen zijn raamlod, nagels of krammen. Als bijvondsten worden dakpannen (en *tegulae*), vensterglas en dakgootfragmenten geregistreerd. De meeste vondsten dateren uit de Romeinse periode.

Tot slot zijn er nog enkele kleine groepen: 4 locaties met **vliegtuigonderdelen**, 3 locaties met **treinsporen**, 1 restant van een **structuur voor metaalbewerking** en 2 **muntdpots** (één Romeinse en één uit de nieuwe tijd).

⁴⁴ Idem Agentschap Onroerend Erfgoed 2022c



5 BESLUIT

Dit beknopte rapport werpt een blik op het potentieel aan kenniswinst en de meerwaarde voor de archeologische inventarisatie. De integratie van deze vondsten in de Centrale Archeologische Inventaris draagt zo bij tot het beheer van archeologische sites, de verruiming van de archeologische kennis en de ondersteuning van de preventieve archeologie. De metaaldetectievondsten worden bijvoorbeeld meegenomen in de update van de 'Onderzoeksbalans archeologie over de metaaltijden'⁴⁵. Ook bij de opmaak van Archeologienota's en Nota's wordt de CAI en dus ook de verwerkte metaaldetectievondsten geraadpleegd.

Het kennispotentieel is duidelijk zichtbaar bij de beperkte analyses van de vondsten uit de Romeinse periode in het eerste onderzoeksjaar en de vroegmiddeleeuwse vondsten voor de periode april 2019-mei 2020. De publicatie van enkele markante vondsten en ensembles in diverse tijdschriften illustreren dit ook. Er is dus zeker een onderzoekspotentieel aanwezig voor syntheseprojecten.

Voor een goed begrip van de waarde van amateurmetaaldetectie voor de archeologische kennis in Vlaanderen is een volwaardige analyse van het bestand aan gemelde vondsten een must. Omdat de regelgeving hieromtrent nog jong is, wordt een dergelijk analysewaardig bestand de laatste jaren gestaag opgebouwd en verwerkt in de CAI. Naar schatting zal het aantal fiches in de CAI op basis van metaaldetectie de volgende jaren dan ook boven de 10.000 kunnen stijgen. Het agentschap Onroerend Erfgoed hoopt dit bestand, indien mogelijk in samenwerking met partners, dan ook de volgende jaren verder te verwerken, analyseren en omzetten in kenniswinst en relevante informatie voor het archeologisch onderzoek, beheer en beleid.

⁴⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022d.

6 BIBLIOGRAFIE

6.1 UITGEGEVEN BRONNEN

- ANNAERT R. 2018: *Het vroegmiddeleeuwse grafveld van Broechem (gem. Ranst-prov. Antwerpen)*, Merovingian Archaeology in the Low Countries 5, Relicta Monografieën 17 (2 vol.), Bonn.
- ANNAERT R. 2022: The twilight zone between the Late Roman and Early Medieval Periods in the periphery of Northern Francia revealed by the dead in: LUDOWICI B. & PÖPELMANN H. (reds.), *New Narratives for the First Millennium? Alte und neue Perspektiven der archäologischen Forschung zum 1. Jahrtausend*, *Neue Studien zur Sachsenforschung*, Braunschweig.
- ANNAERT H. 2022: *Transitie tussen de Romeinse periode en de vroege middeleeuwen in een perifeer gelegen microregio van Noord-Francia. De pagus Renensis van de 4de tot 8ste eeuw na Chr. Een archeologische synthese*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Universiteit Leiden.
- ARMBRUSTER B. 2021: Parures d'or en corbeille du Campaniforme en Europe atlantique, *Bulletin APRAB* n° 19, 2021, 34-49.
- BELLENS T. 2013: *Early Medieval Antwerp Revisited: Traces of Artisan Production, Medieval and Modern Matters*. Archaeology and Material Culture in the Low Countries 4, 9-22.
<https://doi.org/10.1484/J.MMM.5.109766>
- BELLENS T. 2020: *Antwerpen. Een archeologische kijk op het ontstaan van de stad*, Antwerpen.
<https://doi.org/10.1484/J.MMM.5.109766> (geraadpleegd op 21 november 2022).
- CALLIGARO T. & PERIN P. 2019: *Le commerce des grenats à l'époque mérovingienne*, Archéopages hors série 5, 109-120.
- CATTEDU I. 2017: Préambule in: Garcia D. & Le Bras H. (reds.): *Archéologie des migrations*, Parijs, 239-242.
<https://doi.org/10.3917/dec.garci.2017.01.0237> (geraadpleegd op 21 november 2022).
- DECKERS P.J. 2018: Op speurtocht met de metaaldetectors. Een onderbenutte informatiebron in de archeologie, toegepast op vroegmiddeleeuws Kust-Vlaanderen, *VLIZ De Grote Rede* 48, 10-14 [online],
<http://www.vliz.be/groterede/magazine/48#de-grote-rede> (geraadpleegd op 8 juni 2020).
- HALSALL G. 2012: Archaeology and Migration. Rethinking the Debate in: ANNAERT R., DE GROOTE K., HOLLEVOET Y., THEUWS F., TYS D. & VERSLYPE L. (reds.), *The very beginning of Europe? Early-Medieval Migration and Colonisation (5th-8th Century)*, Relicta Monografieën 7, Brussel 29-40.
- HARRISON D. 1999: *De volksverhuizingen. De geschiedenis van West-Europa*, Utrecht, 375-800.
- HEATHER P. 1997: Foedera and Foederati of the Fourth Century in: POHL W. (red.), *Kingdoms of the Empire: The Integration of Barbarians in Late Antiquity, Transformation of the Roman World I*, Leiden, 57-74.
- HODGES R. 2004: The cosmology of the early medieval emporia?, *Archaeological Dialogues* 10.2, 138-144.
<https://doi.org/10.1017/S1380203804221213> (geraadpleegd op 21 november 2022).
- JANSEN I., MEYLEMANS E., BRION M., DEMERRE I., VANDEVORST K., COUCK L., GERÇEK S. & FILLET R. 2020a: *Metaaldetectie in Vlaanderen Historiek, Europese context en stand van zaken anno 2020*, Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 152. <https://doi.org/10.55465/DPUF1593> (geraadpleegd op 21 november 2022).
- JANSEN I., MEYLEMANS E., DEMERRE I., VERBEELEN G., MARTENS M., COUCK L., GERÇEK S. & FILLET R. 2020b: *Kenniswinst van één jaar metaaldetectievondstmeldingen. 1 april 2018 tot en met 31 maart 2019*, Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 153. <https://doi.org/10.55465/AUIT2323> (geraadpleegd op 21 november 2022).
- LEGOUX R., PERIN P. & VALLET F. 2016: Chronologie normalisée du mobilier funéraire mérovingien entre Manche et Lorraine. *Bulletin de liaison de l'Association française d'archéologie mérovingienne. Hors-série, Saint-Germain-en-Laye*.

VAN IMPE L., JANSEN I. & KISS I. 2022: *Een klein bronsdepot uit Eksel (gemeente Hechtel-Eksel, prov. Limburg, België)*, LUNULA. Archaeologia protohistorica XXX 2022, 53-57.

VAN IMPE L. 2022: Découverte d'une hache à faibles rebords décorée d'affinité britannique à Opoeteren (Commune de Maaseik, prov. du Limbourg). Un nouveau témoin des contacts lointains à l'âge du Bronze ancien dans la région mosane belge, in : DOYEN J.-M. (red.) 2022: *De l'Escaut au Nil. Bric-à-brac en hommage à Eugène Warmenbol à l'occasion de son 65e anniversaire*.

WILLEMSEN A. 2009: *Dorestad. Een wereldstad in de middeleeuwen*, Zutphen.

6.2 REGELGEVING

Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de uitvoering van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013, *Belgisch Staatsblad*, 16/05/2014 [online],

<http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/bsluit/2014/05/16/2014036539/justel> (geraadpleegd op 6 oktober 2022).

Code van Goede Praktijk voor de Uitvoering van en Rapportering over Archeologisch Vooronderzoek en Archeologische Opgravingen en het gebruik van Metaaldetectoren (versie 4.0.) [online],

<https://www.onroerendergoed.be/de-code-van-goede-praktijk> (geraadpleegd op 21 november 2022).

Decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, *Belgisch Staatsblad*, 17/10/2013 [online],

<http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/decreet/2013/07/12/2013035861/justel> (geraadpleegd op 6 oktober 2022).

6.3 WEBSITES

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020: *Metaaldetectie 2020: Foraging the foreshore 19 augustus 2020* [online],

<https://www.onroerendergoed.be/blog/metaaldetectie-2020-foraging-foreshore> (geraadpleegd op 26/10/2021).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2022a: *Metaaldetectievondsten* [online],

<https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/metaaldetectievondstmeldingen> (geraadpleegd op 21 september 2022).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2022b: *Waarnemingen in de Inventaris* [online],

https://inventaris.onroerendergoed.be/waarnemingen_info (geraadpleegd op 13 september 2022).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2022c: *Thesaurus* [online], <https://thesaurus.onroerendergoed.be/> (geraadpleegd op 6 oktober 2022).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2022d: *Onderzoeksbalans Archeologie* [online],

<https://www.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans-archeologie> (geraadpleegd op 17 oktober 2022).

ENCYCLO.NL s.d.: *Ringerikestijl* [online], <https://www.encyclo.nl/begrip/ringerikestijl> (geraadpleegd op 27 juli 2021).

KONINKLIJK METEOROLOGISCH INSTITUUT 2022a: *Waarnemingen oktober 2019* [online],

<https://www.meteobelgie.be/klimatologie/waarnemingen-en-analyses/jaar-2019/2261-waarnemingen-oktober-2019> (geraadpleegd op 5 oktober 2022).

KONINKLIJK METEOROLOGISCH INSTITUUT 2022b: *Waarnemingen juni 2019* [online],

<https://www.meteobelgie.be/klimatologie/waarnemingen-en-analyses/jaar-2019/2248-waarnemingen-juni-2019> (geraadpleegd op 5 oktober 2022).

MEDEA 2022: *Medea platform* [online], <https://vondsten.be> (geraadpleegd op 5 oktober 2022).

ONDERZOEKSGROEP OUDE GESCHIEDENIS KULEUVEN 2018: *Monetair populisme nu en in de Oudheid* [online],

<https://www.oudegeschiedenis.be/16/03/2018/monetair-populisme-nu-en-in-de-oudheid/> (geraadpleegd op 5 augustus 2021).

////////////////////////////////////

7 LIJST VAN FIGUREN EN TABELLEN

7.1 LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Kaart van de archeoregio's zoals gebruikt in de Onderzoeksbalans archeologie (Agentschap Onroerend Erfgoed 2022d) met het totaal aantal vroegmiddeleeuwse metaaldetectievondstmeldingen in de CAI, gemeld tussen 1 april 2019 en 31 maart 2020 (zwart; n=38) en gemeld sinds het begin van CAI in 2000 (wit; n=270). Bron: AGIV. Copyright: Onroerend Erfgoed.

Figuur 2: Diverse *fibulae*, gemeld in de periode april 2019 tot en met maart 2020. 1. Gouden Merovingische *kruisfibula* met verdwenen almandine, van het Noord-Franse type 296 (600/610-630/640 n.C.); 2. Karolingische zoömorfische *schijffibula*; 3. Karolingische *schijffibula* met kruismotief; 4. Karolingische *schijffibula*; 5. Vermoedelijk Karolingische *schijffibula* in zilver; 6. Bronzen pseudomunt*fibula* in Karolingische stijl; 7. Laat-Merovingische tot vroeg-Karolingische gelijkarmige *fibula*, van het Noord-Franse type 292; 8. opvallend goed bewaarde Karolingische gelijkarmige *fibula* in zilver; 9. Karolingische gelijkarmige *fibula* in brons; 10. Karolingische gelijkarmige *fibula*. Van de omkaderde foto's is de afmeting van het artefact niet geregistreerd. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Foto: B. Brynckman, I. Kiss, P. Gora, M. Creemers, M. Breda, M. Swinnen, D. Colpaert, L. Van Assche en N. Smeets, montage: Sylvia Mazereel, Onroerend Erfgoed.

Figuur 3: Vroegmiddeleeuwse munten: 1. Zilveren *sceatta porcupine* (eind 7de- begin 8ste eeuw); 2. Frankische *denarius* geslagen in Melle (Frankrijk), onder Karel de Grote (794-814 n.C.) of Karel de Kale (848-877 n.C.); 3. Mogelijke imitatie van een Frankische *tremissis* van de hand van monetarius Dutta uit Quentovic (ca. 640-660?). Van de omkaderde foto's is de afmetingen onbekend. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Foto: S. Beuckels, Y. Herman en K. Hayen, montage: Sylvia Mazereel, Onroerend Erfgoed.

Figuur 4: 1. Vroegmiddeleeuws Anglo-Scandinavisch riembeslag? (afmeting onbekend); 2. Mogelijk vroegmiddeleeuws stijgbeugelriembeslag in brons, met Anglo-Scandinavische invloeden; 3. Angelsaksische wangplaat met dierenmotief in Karolingische stijl (ca. 900-1050); 4. Onderste fragment van een wangplaat in Karolingische stijl (ca. 900-1050). Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Foto: B. Brynckman en T. De Jonckheere, montage: Sylvia Mazereel, Onroerend Erfgoed.

Figuur 5: *Francisca* met rechte rug uit Riemst. Noord-Frans type 4 of Rijnlands type FBA2.1 (520/530-600/610 n.C.). Foto: Krist Vandevorst. Fotomontage: Sylvia Mazereel, Onroerend Erfgoed.

Figuur 6: Andere archeologische objecten: 1. Aardewerkfragmenten; 2. Kraal; 3. Kubus- of napjessteen. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Foto: T. Verschueren, J. Tackaert en M. Swinnen, montage: Sylvia Mazereel, Onroerend Erfgoed.

Figuur 7: Staafdiagram met het aantal gemelde metaaldetectievondsten per provincie, voor de periode 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020 uitgedrukt als percentage (n = 2280). Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.

Figuur 8: Spreiding van de gemelde metaaldetectievondsten per gemeente, voor de periode 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020 (n = 2280). Bron: AGIV en agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.



- Figuur 9: Staafdiagram met aantal gemelde metaaldetectievondsten per melder, voor de periode 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020, uitgedrukt als percentage (n = 193). Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.
- Figuur 10: Aantal nieuwe erkende detectoristen ten opzichte van het aantal nieuwe meldende erkende detectoristen binnen hetzelfde jaar (kolom 1 en 2) en het totaal aantal erkende detectoristen ten opzichte van het totaal aantal meldende detectoristen. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.
- Figuur 11: Staafdiagram met het aantal gemelde metaaldetectievondsten geordend volgens het bodemgebruik op de vindplaats, voor de periode 1/4/2019 tot en met 31/3/2020, uitgedrukt als percentage (n = 2280). Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.
- Figuur 12: Staafdiagram met het aantal gemelde vondsten ten opzichte van de tijd tussen het vinden en melden, uitgedrukt als percentages van periode 1 (1 april 2018-31 maart 2019) (n = 1966) en de hier besproken periode 1 april 2019 – 31 maart 2020 (n = 2280). Bron: Jansen *et al.* 2020b: 10 fig. 5 en Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.
- Figuur 13: Staafdiagram uitgedrukt in percentages, met het aantal vondsten gedaan per maand binnen de periode 1 april 2018 tot en met 31 maart 2019 (n=1756) vergeleken met de vondsten gedaan binnen periode 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020 (n = 2099) gemeld binnen hetzelfde onderzoeksjaar. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.
- Figuur 14: Spreiding van metaaldetectievondstlocaties opgenomen in de CAI, voor de periode van 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020 (n=1163). Bron: AGIV en Agentschap Onroerend Erfgoed 2022b. Copyright: Onroerend Erfgoed.

7.2 LIJST VAN TABELLEN

- Tabel 1: Schematische tijdslijn van de middeleeuwen. Bron: Legoux *et al.* 2016 en de thesaurus van het agentschap Onroerend Erfgoed 2022c.
- Tabel 2: Opdeling van de verschillende objecten in brede vondstcategorieën. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a. Copyright: Onroerend Erfgoed.
- Tabel 3: Overzicht van het aantal metaaldetectievondstlocaties per provincie, voor de meldingsperiode 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022b. Copyright: Onroerend Erfgoed.
- Tabel 4: Overzicht van het aantal locaties en interpretaties per archeologische periode, voor de metaaldetectiemeldingen van 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022b. Copyright: Onroerend Erfgoed.
- Tabel 5: Overzicht van de interpretaties van de verschillende objecten of objectgroepen in de inventaris Onroerend Erfgoed. Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed 2022b. Copyright: Onroerend Erfgoed.

